

T. Kovács Péter

Varsói magyar emléktáblák és szobrok

A lengyel fővárosnak ugyan nincs annyi, a magyar múltat idéző emléke, mint Krakkónak, vagy általában a dél-lengyelországi városoknak, azért a látogató itt is bőségesen találkozhat magyar vonatkozásokkal. Jeles magyar személyiségek nevét viselő utcák, terek, Szent István királyunk nevére szentelt templom, Petőfi és Kossuth nevét viselő iskola, magyar köztéri szobrok és emléktáblák serege. Ebben a cikkben, a teljesség igénye nélkül, csak a két utóbbival foglalkozunk.

A magyar emléktáblák zöme a rendszerváltás után került különféle varsói épületek falára. Van köztük egy régebbi keletű, a Lengyel Tudományos Akadémia (Staszic-palota) oldalán, a belvárosi Krakowskie Przedmiescie utca elején látható márványtábla, amely már a második világháború előtt is ott volt, de a háború poklában megsemmisült. Az eredeti táblát az 1830–31-es novemberi függetlenségi felkelés 100. évfordulóján, 1931-ben állították, a mostanit 1992. november 29-én, a magyar nagykövetség kezdeményezésére tették a helyére.

A magyar címeres, lengyel nyelvű tábla szövege magyarul: „A magyar népnek a novemberi felkelés idején a lengyel nemzet jogai védelmében tanúsított kiállása századik évfordulóján a szabad lengyelek – őseik akaratát teljesítve – tiszteletüket fejezik ki a magyar nemzetnek.” A tábla arra a nagy rokonszenvehullámra emlékeztet, amely a reformkori Magyarországon a lengyel ügy mellett kibontakozott, többek között Kossuth, Wesselényi, Kölcsey, Eötvös, Tompa részvételével, s amelynek olyan irodalmi emlékei vannak, mint Vörösmarty *Az élő szobor* című verse vagy Bajza József *Apotheosisa*.

A varsói magyar kolónia minden évben ennél az emléktáblánál ünnepli március 15-ét, leróva tiszteletét a lengyeleknek az 1848–49-es magyar szabadságharcban való részvételéért.

Pár lépésnyire innen, az utca túloldalán, a Szent Kereszt templom melletti régi ház falán – ez a Varsói Egyetem egyik épülete, néhány évtizede még itt volt a magyar tanszék – kétnyelvű emléktábla tűnik fel, melynek tanúsága szerint „1701-ben itt lakott II. Rákóczi Ferenc (1676–1735), a magyar szabadságharc vezére (1703–1711)”.

A Krakowskie Przedmiescie 5. szám alatt, a Szépművészeti Akadémia (Palac Czapskich) falán található az 1956-os lengyel szolidaritást megörökítő kétnyelvű emléktábla, fölötte a könnyező békegalamb reliefjével, amely a lengyel szolidaritás jelképe lett, rölapokon, bélyegzőkön terjesztették, alkotója a lengyel Franciszek Starowieyski grafikusművész volt. A magyar forradalom és szabadságharc alatt és után egyetlen nép sem nyújtott annyi segítséget, mint a lengyelek: pénzt gyűjtöttek, vért adtak, több száz tonna gyógyszert, kötszert, élelmiszert, ruhaneműt küldtek a magyaroknak. A tábla szövege: „Hálával azon varsóiaknak, akik ezen a helyen önkéntes felajánlásaikkal fejezték ki az 1956-os magyar forradalom iránti szolidaritásukat”. Megjegyzendő, hogy Varsóban sem csak ezen a

helyen, és országszerte is sok helyütt gyűjtöttek adományokat a magyarok számára, miközben abban az időben, a második világháború rettenetes pusztításai után pár évvel a lengyeleknek maguknak is segítségre lett volna szükségük.

A Krakowskie Przedmiescién az Óváros felé haladva, a 11. számú épület Pilsudski térre néző falán 2011. március 22-én, a lengyel–magyar barátság napjához kapcsolódva, Schmitt Pál akkori köztársasági elnök Bronislaw Komorowski akkori lengyel elnökkel együtt avatta fel azt a kétnyelvű emléktáblát, amely az 1919–21-es lengyel–bolsevik háború idején Lengyelországnak nyújtott magyar segítséget örökíti meg.

A lengyel és magyar címeres emléktábla magyar szövege a következő: „Tisztelettel adózva a magyar nemzetnek, amely baráti segítséget nyújtott a bolsevik agresszió által halálosan fenyegetett Lengyel Köztársaságnak. Sorsdöntő jelentőségű küzdelmeink időszakában, 1920. augusztus 12-én 22 millió lövedéket tartalmazó szállítmány érkezett Skierniewicébe Budapestről, a csepeli Weiss Manfréd Művektől. A Magyar Királyság kormánya 1919–1921 között közel 100 millió karabélytöltényt, nagy mennyiségű tüzérségi lőszer és katonai felszerelést küldött Lengyelországnak. A hálás lengyel nemzet”.

A függetlenségét az első világháború végén, 1918-ban, 123 évi felosztottság után éppen csak visszaszerzett lengyel állam a bolsevik Oroszországgal folyó háborúban 1920 nyarán végveszélybe került. A világforradalom lázában égő orosz bolsevik vezetők azt tűzték ki célul, hogy Lengyelországot elfoglalva ott tanácsköztársaságot hoznak létre, Németországban újraélesztik a forradalom lángját, s egész Európát bolsevizálják. Lengyelország ebben a küzdelemben szinte teljesen magára maradt, csak Franciaország igyekezett – bár késve – segíteni. Párizs végül még ahhoz is hozzájárult, hogy a világháborúban vesztes Magyarország siessen a lengyelek segítségére. Csehszlovákia azonban augusztus 9-én semlegességét nyilvánította ki a lengyel–bolsevik konfliktusban, és megtagadta, hogy a lengyelek által kért és a magyar kormány által megígért honvédség átvonuljon területén. Az oroszok augusztus 12-re tervezték Varsó elfoglalását. A lengyelek hősiiesen védekeztek, így a Vörös Hadsereg csak augusztus 14-én érte el Varsó külvárosát. A még júliusban elindított 80 vagonnyi, 22 millió darabos magyar lőszerszállítmány végül Románián keresztül augusztus 12-én érkezett meg a Varsó melletti Skierniewice vasútállomására, onnan vitték egyenesen a harcoló egységekhez. Közben a lengyel hírszerzésnek sikerült megfejtenie az orosz hadsereg rádiós kódját. Józef Pilsudski főparancsnok villámgyorsan átcsoportosította a lengyel erőket, és Varsó alatt ellentámadásba lendült. Augusztus 16-án az oroszok pánikszerű visszavonulásba kezdtek. A lengyelek több mint százezer hadifoglyot ejtettek, s hatalmas területről sikerült kiszorítaniuk a Vörös Hadsereget. A „visztulai csoda” néven ismert nagy hadi sikerben a magyar lőszerszállítmányoknak is szerepük volt. Magyarország ezzel nem tekintette befejezettnek a segítséget, folytatódtak a segélyszállítmányok, és a két fél 1920. szeptember 13-án egyezményt kötött, amelyben Budapest újabb nagy lőszer- és hadianyag-szállításokra vállalt kötelezettséget, amelyet teljesített is.

Az Óvárost elhagyva, a Długa utcán tovább sétálva érjük el a Helyőrségi templomot, amelynek előterében 1999. szeptember 26-án – Slawoj Leszek Glódz lengyel tábori püspök által bemutatott ünnepi szentmise keretében –

avatták fel a lengyel menekültek magyarországi befogadásának 60. évfordulójára készült kétnyelvű márványtáblát.

Ezen – a két nemzeti címer alatt – a következő szöveg áll: „A Magyar Honvédség tisztjeinek és katonáinak, a magyar Belügyminisztérium alkalmazottainak, akik a fenyegető veszéllyel szembenézve a legnehezebb pillanatokban, a Magyar Királyság területén 1939–1944 között internált lengyel polgári és katonai menekültek ezreinek megsegítésére siettek. A magyar határ átlépésének 60. évfordulóján a hálás lengyelek, 1999”.

A Krakowskie Przedmiescie az Óváros (Stare Miasto) kapujához, a Palota térre (Plac Zamkowy) vezet. A tér sarkán álló Királyi Várral átellenben, az Óvárost övező várfal megmaradt darabjának külső oldalán több nagy méretű emléktábla látható. Ezek egyike idősebb Antall József emlékét idézi, aki a második világháború idején menekültügyi kormánybiztosként a lengyel menekültek tízezreit istápolta. A kétnyelvű táblát fia, néhai Antall József miniszterelnök lepeltette le 1991-es hivatalos lengyelországi látogatásakor. Szövege, amely mellé a kormánybiztos arcképét is felvették, a következő: „Antall József (1894–1974) magyar politikus és közéleti személyiség, a lengyelek nagy barátja. A II. világháború éveiben Magyarországra menekült lengyelek hálásak segítségéért, gondoskodásáért és szeretetéért. Polonia semper fidelis, 1990 Varsó”.

A latin szöveg – „Lengyelország mindig hű marad”, vagyis nem felejtí el azokat, akik segítettek rajta – idősebb Antall József farkasréti sírkövére is felerült. 1944. március 19., a német megszállás után a Gestapo Budapesten letartóztatta és megkínozta a lengyel ellenállás vezetőit, köztük a később a mauthauseni koncentrációs táborban kivégzett Henryk Slawikot, Antall József barátját és munkatársát, aki a kínzások ellenére is „hű maradt”, nem árulta el magyar barátját, és ezzel megmentette annak életét. Idősebb Antall nevét viseli a varsói Lengyel–Magyar Baráti Társaság is.

Ugyancsak a német megszállás korszakát idézi a belvárosi Marszalkowska utcáról nyíló Nowogrodzka utca 36. számú ház falán 1998. október 19-én felavatott kétnyelvű, lengyel és magyar címeres emléktábla, amely Domszky Pál emlékét örökíti meg. A szöveg szerint: „Ezen a helyen állt a ház, amelyben a hitleri megszállás éveiben lakott Domszky Pál (1903–1974). Magyarinak született, szívében lengyel volt, a Lengyelországi Magyar Szövetség elnöke, a lengyel–magyar kapcsolatok fáradhatatlan kutatója és ápolója, a háború alatt a lengyelek védelmezője és menedéke.”

Az akkoriban Varsóban élő Domszky a német megszállás után Lengyelországban rekedt magyar állampolgárok hazatelepítését szervezte, és ennek fedezetében több száz lengyel ellenállót juttatott Magyarországra. Kapcsolatot tartott a németellenes földalatti harcot vívó Honi Hadsereggel (Armia Krajowa), sőt – a Varsó mellett állomásozó, a németekkel elvileg szövetségben lévő magyar alakulatoktól – magyar fegyvereket is szerzett a felkelőknek.

Szintén a második világháborúra emlékeztet a magyar Korompay Emánuel százados emléktáblája a Podchorznych utca és a Holówki utca sarkán álló lakóházon. A lövésektől sebzett lengyel sas (a lengyel címerállat) képe alatt a következő kétnyelvű szöveg olvasható: „E háznál élt Korompay százados, Magyarhon szülötte, Lengyelhon katonája, Sztarobjelszk foglya, az NKVD harkovi áldozata. Katyn Emlékbizottság, magyar honfitársak”. Az avatás időpontja: 1992. április 12.

Az 1890-ben Budapesten született Korompay Emánuel Galíciában harcolt az első világháború alatt. A háború után nem tért vissza Magyarországra, hanem beállt József Pilsudski légiójába, amely 1920-ban is épp a Vörös Hadsereggel szemben védte Lengyelországot. Lengyel lányt vett feleségül, és felvette a lengyel állampolgárságot is. Az 1930-as években a Varsói Tudományegyetemen magyar lektorként dolgozott. Ő szerkesztette az első magyar–lengyel szótárt. Lengyelország 1939. szeptemberi német és szovjet megtámadásakor tartalékos tisztként bevonult a lengyel hadseregbe, a keleti frontra került, és szovjet fogságba esett. Ő a „katyni vérengzés”, 22 ezer lengyel hadifogoly Sztálin által elrendelt, ítélet nélküli agyonlövésének – az 1897-ben Lengyelországban született, magyar családból származó Oskar Rudolf Kuehnel százados mellett –, a „katyni vérengzésnek” eddig ismert másik magyar áldozata.

Korompay Emánuelnek még egy emléktáblája van Varsóban, amelyet 2002-ben a Varsói Egyetem kampuszán állítottak. A második világháborút családjából csak legidősebb lánya, Ilona élte túl. Márta lánya életét 1939 szeptemberében Varsóban német bomba oltotta ki, Elzbieta 1943-ban a Gestapo fogságában kegyetlen kínvallatások után öngyilkos lett, felesége, Mieczyslawa német koncentrációs táborban vesztette életét.

A lengyel nemzeti sírkertben, a Powazki temető katonai részében, az 1863-as januári felkelés hőseinek emlékművénél, a veteránok parcellájának előterében is látható egy kétnyelvű emléktábla magyar címerrel, szövege szerint „A januári szabadságharcban részt vett magyar testvéreink emlékére” állították. Szabad György, a magyar Országgyűlés néhai elnöke avatta fel 1993-ban.

Varsóban az emléktáblák mellett több, jeles magyar személyiségeknek állított szobrot is találunk. Ezeket is általában a rendszerváltozás után időkben avatták. A varsói Petőfi-szobrot a lengyel főváros Bem Józsefről elnevezett Bemowo kerületében, a 2013. március 15-i ünnep előestéjén avatta fel Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke és Marek Kuchcinski, a szejm akkori elnökhelyettese, jelenlegi elnöke. Az oszlopon álló mellszobrot Jerzy Teper lengyel szobrászművész alkotta, a szoborállítás kezdeményezője a lengyelországi Magyar–Lengyel Baráti Társaságok Szövetsége volt, kivitelezője az 1998 óta működő, a Lengyelország határain túl élő lengyelek kulturális támogatását szolgáló Határok Feletti Kultúráért és Művészetért Alapítvány, mely a magyar Külügyminisztérium pályázatát elnyerve szerzett anyagi támogatást a szoborállításához. Az avatáson részt vett Budapest III. kerületének, Óbudának a küldöttsége is, lévén Óbuda és Bemowo testvérvárosok.

Bem Józsefnek, a két nép közös hősének két szobra is van Varsóban. Az egyik Bemowo polgármesteri hivatala előtt áll, a varsói magyarok és a Magyarországról érkező küldöttségek évek óta itt is ünneplik március 15-ét. A másik szobor a Lazienki park egyik szegletében, nagyon szép helyen áll, ott 2010 márciusa óta tartanak megemlékezéseket.

Liszt Ferenc bronz mellszobrát, a Budavári Önkormányzat ajándékát szintén a Lazienki parkban avatták 2011. augusztus 12-én. Különlegessége, hogy Liszt Ferenc barátja, Fryderyk Chopin szobrának szomszédságában áll. A lengyel királyok egykori parkjában, a Varsó egyik fő nevezetességének számító Lazienkiben a lengyel fővárosi hatóságok először – és csak a Liszt-szobor esetében – tették lehetővé a 2011-es Liszt-emlékév során, hogy a Chopin-emlékmű közvetlen közelében egy másik, ráadásul nem lengyel személyiséget ábrázoló

szobor kapjon helyet. A parkban van szobra több neves lengyel írónak, művésznek, de ezeket a Chopin-szobortól távolabb helyezték el. A szoborállítás Szilasi Alex zongoraművész kezdeményezése volt, aki a Liszt-évet megelőző Chopin-évben egy Chopin-mellszobrot kapott ajándékba Waldemar Dabrowskitól, a varsói Nagy Színház – Nemzeti Opera főigazgatójától. A zongoraművész úgy döntött, hogy a szobrot – a párizsi Luxembourg-kertben álló Chopin-szobor pontos másolatát – nem tartja meg magának, hanem felajánlja Budapestnek, amely a Horváth-kertben állította azt fel. Szilasi Alex megfogadta, hogy cserébe egy Liszt-szobrot fog ajándékozni Varsónak. Sok ember fáradozását végül siker koronázta, Gerő Katalin szobrászművész készített egy Liszt-szobrot, amelyet Varsóban Nagy Gábor Tamás I. kerületi polgármester jelenlétében avattak fel.

Varsó Bialoleka kerületében 2011. július 1-jén Hanna Gronkiewicz-Waltz varsói főpolgármester és Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes avatta fel O'sváth László magyar politikus, belügyminisztériumi tisztviselő (1892–1970), a „lengyel menekültek megmentője” igen szép ülőszobrát – Győrfi Lajos szobrászművész alkotását. Az ünnepségen jelen volt O'sváth György, Antall József néhai miniszterelnök egykori tanácsadója. O'sváth László a második világháború éveiben több ezer menekült befogadását segítette, és lehetőséget teremtett számukra tanulásra és kultúrájuk megőrzésére. O'sváth László 1938-ban Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter felkérésére vállalta el mintegy 30 ezer németországi, ausztriai és csehszlovákiai zsidó menekült sorsának rendezését, majd a Magyarországra menekült hozzávetőleg 130 ezer lengyel befogadásának megszervezését. Az ő javaslatára bízták meg idősebb Antall Józsefet, a minisztérium akkori szociális osztályának vezetőjét a lengyel polgári menekültek gondozásával. Az emlékmű szövege a következő: „A magyar–lengyel történelmi barátság elkötelezettje, több mint 130 ezer lengyel menekült befogadásának, ellátásának és Nyugatra segítségüknek megszervezője 1939 és 1943 között, szembeszállva a szélsőjobb és a szélsőbal erőivel. A közép-európai kereszténydemokrácia megújulásának hirdetője. Emlékművén keresztül fejezi ki a lengyel nemzet köszönetét mindazoknak, akik a lengyel menekültek megmentését előmozdították.” A szobor mögötti, oszlopokkal díszített márvány emlékfalon olvasható annak a 35 magyar személyiségnek – köztük két szervezetnek – a neve, akik/amelyek a legnagyobb segítséget nyújtották a lengyel menekülteknek. Köztük Teleki Pál és Kállay Miklós miniszterelnökök, Horthy Miklós kormányzóé, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszteré, Csáky István külügyminiszteré, Serédi Jusztinián bíboros primásé, Angelo Rotta pápai nunciusé és Esterházy Jánosé.

Az anyai részről lengyel arisztokrata származású gróf Esterházy János, a felvidéki magyarság két világháború közötti vezetője, későbbi vértanúja, Varsó Ursynów kerületében mellszobrot is kapott, amelyet Kövér László, az Országgyűlés elnöke lepezett le 2011. június 15-én. Blaskó János szobrászművész alkotását a Gielniowói Boldog László-templom mellett állították fel. A szobor az Országgyűlés elnökének adománya, a talapzat az ursynówi önkormányzat támogatásával készült. A templom falán kétnyelvű emléktáblát is elhelyeztek, amely Esterházy János életének, tevékenységének lengyel vonatkozásait mutatja be. A szobor talapzatára Esterházy neve alatt a politikus egyik mondatát – „A mi jelünk a kereszt” – vésték fel magyar és lengyel nyelven. Az avatási ünnepségen jelen voltak Esterházy Varsóban élő leszármazottai is.